

Beata Skotnicka

Wsparcie społeczne nauczycieli edukacji inkluzyjnej

Problemy Edukacji, Rehabilitacji i Socjalizacji Osób Niepełnosprawnych 22/1,
175-187

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Beata Skotnicka

ul. Łabiszyńska 1a
86-061 Olimpin
e-mail: beata_skotnicka@wp.pl

Wsparcie społeczne nauczycieli edukacji inkluzyjnej

Abstrakt

Wsparcie społeczne jest kategorią opisującą złożony system powiązań. W systemie tym można być jednocześnie dawcą wsparcia, jak i jego biorcą. Dlatego aby skutecznie włączać uczniów niepełnosprawnych do szkoły ogólnodostępnej, należy wspierać nie tylko uczniów, ale również nauczycieli. W niniejszym artykule poruszone zostały zagadnienia dotyczące wsparcia nauczycieli pracujących w ogólnodostępnych szkołach wiejskich. Badania obejmowały kilka aspektów. Pierwszy dotyczył przygotowania szkoły do udzielania wsparcia nauczycielom. Drugi opisywał wsparcie otrzymywane i oczekiwane przez nauczycieli. Trzeci przedstawiał zadowolenie nauczycieli z otrzymywanego wsparcia, natomiast czwarty przedstawiał rodziców jako źródło wsparcia.

Słowa kluczowe: wsparcie, nauczyciel, edukacja inkluzyjna.

Social support for teachers of inclusive education

Abstract

Social support is a category describing a complex system of relationships. This system can also be a support donor and a recipient. Therefore, in order to effectively include students with disabilities into regular schools, not only students but also teachers should be encouraged. In this article we discussed the issues related to supporting teachers' work in public schools in rural areas. The research included several aspects. The first concerned the preparation of schools for providing support to teachers. The second involved the support received and anticipated by the teachers. The third presented satisfaction from the support teachers received and the fourth presented the parents as a source of support.

Keywords: support, teacher, inclusive education.

Wprowadzenie

Realizacja inkluzyjnego modelu nauczania stanowi wyzwanie dla współczesnej szkoły masowej. Aby sprostać temu zadaniu jak najlepiej, niezbędne jest odpowiednie przygotowanie szkoły do pracy z uczniami o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych i możliwościach psychofizycznych. Wdrożenie inkluzyjnego modelu nauczania zgodnego z zasadą normalizacji życia osób niepełnosprawnych zakłada przystosowanie szkoły do potrzeb i możliwości każdego ucznia. Przystosowanie szkoły to nie tylko dostosowanie jej infrastruktury i wyposażenia w odpowiednie środki dydaktyczne, ale przede wszystkim dobre przygotowanie nauczycieli i specjalistów pracujących z dzieckiem niepełnosprawnym. Wykwalifikowana kadra powinna wspierać ucznia w jego pracy, tak by czuł się on częścią społeczności szkolnej i mógł odnosić sukcesy na miarę swoich możliwości. Na nauczycielach spoczywa zatem odpowiedzialność za włączanie uczniów niepełnosprawnych we wspólny nurt kształcenia i wychowania. Aby sprostać temu wyzwaniu, nauczyciele, oprócz ciągłego doskonalenia się i ulepszania procesu nauczania, potrzebują również wsparcia w swoich działaniach. Wsparcia, które sprawi, że w obliczu ewentualnych problemów czy wątpliwości nie będą osamotnieni w swoich działaniach, lecz uzyskają potwierdzenie, co do słuszności podejmowanych decyzji oraz odpowiedzi na nurtujące pytania. Wsparcia, które pomoże jak najlepiej zabezpieczyć potrzeby wszystkich uczniów.

Celem niniejszego opracowania jest zaprezentowanie zagadnienia wsparcia nauczycieli szkół ogólnodostępnych w pracy z uczniem z orzeczoną potrzebą kształcenia specjalnego. Przedstawione wyniki badań stanowią część rozprawy doktorskiej przygotowywanej pod kierunkiem naukowym prof. dr. hab. Zenona Gajdzicy. Podstawę do analizy danych i wnioskowania stanowi koncepcja wsparcia społecznego Stanisława Kawuli.

Koncepcja wsparcia społecznego

W ujęciu Kawuli wsparcie społeczne to rodzaj interakcji społecznej podejmowanej przez jedną lub dwie strony w sytuacji problemowej. Interakcja ta polega na wymianie informacji emocjonalnej bądź instrumentalnej i może być jednostronna lub dwustronna, stała lub zmienna. W układzie takim istnieje osoba lub grupa wspomagana oraz wspomagająca. Jak zauważa Kawula, aby taka wymiana była możliwa i skuteczna, niezbędna jest spójność pomiędzy potrzebami biorcy a rodzajem udzielanego wsparcia (Kawula, 2005).

Kawula wyróżnia cztery podstawowe układy ludzkiego życia, w których zachodzą działania wspierające:

1. człowiek – człowiek (relacje rodzinne, rówieśnicze, sąsiedzkie, zawodowe, koleżeńskie, towarzyskie, przyjacielskie). Są to relacje określane przez Martina Bubera mianem „Ja i Ty”;
2. człowiek – grupa (rodzina własna, stowarzyszenia, środowiska sąsiedzkie i lokalne, kościoły, organizacje życia kulturalnego, grupy podkulturowe, grupy wsparcia);
3. człowiek – instytucje (instytucje nastawione na niesienie społecznego wsparcia jednostkom lub grupom ludzi, udzielające pomocy prawnej, medycznej, socjalnej oraz instytucje samorządowe i samopomocowe);
4. człowiek – szersze układy, obejmujące relacje w wymiarze środowiska lokalnego, gminy, dzielnicy, miasta, regionu etnicznego i kulturowego, (tzw. małe ojczyzny), organizacji regionalnych, ogólnopolskich i międzynarodowych (Kawula, 2005).

Wymienione grupy i stowarzyszenia odgrywają ważną rolę w trudnych momentach naszego życia. Ofiarowywana pomoc bywa różna i zależy od okoliczności, w których się znaleźliśmy, dlatego czasem potrzebujemy tylko rozmowy lub towarzystwa kogoś bliskiego, czasami życzliwej rady i poświęcenia czasu i uwagi, a czasami pomocy materialnej. Najważniejsze jednak jest to, by w sytuacji stresowej i trudnej nie pozostawać samemu. Poczucie wspólnoty z poszczególnymi grupami określane jest mianem grup wsparcia społecznego. W zależności od określonej przestrzeni mogą to być: rodzina, przyjaciele, koledzy, sąsiedzi, różnego typu organizacje, nauczyciele, duchowni oraz lekarze.

Według Kawuli otrzymywane i udzielane wsparcie w zależności od tego, co jest treścią wymiany społecznej, można podzielić na:

- wsparcie emocjonalne – polegające na dawaniu komunikatów werbalnych i niewerbalnych typu: „jesteś przez nas kochany”, „nie poddawaj się”;
- wsparcie wartościujące – dawanie komunikatów typu: „jesteś dla nas ważny”, „doceniamy cię”;
- wsparcie instrumentalne – dostarczanie konkretnej pomocy, np. pożyczanie pieniędzy, załatwienie mieszkania, pracy;
- wsparcie informacyjne – udzielanie rad, porad prawnych lub medycznych, które będą pomocne w rozwiązaniu problemu życiowego;
- wsparcie duchowe (psychiczno-rozwojowe) – stosowane w momencie, gdy inne formy wsparcia nie przyniosły pożądanych rezultatów, np. w opiece hospicyjnej (Kawula, 2004).

Kawula zwraca także uwagę na to, że wsparcie społeczne nie może zastępować inwencji jednostki do pokonywania problemów, ponieważ sytuacja taka może spowodować utratę jej zdolności do samodzielnego radzenia sobie w sytuacjach trudnych. Aby wspomaganie udzielane drugiemu człowiekowi było skuteczne, powinno przyczynić się do usunięcia problemu, w którym oczekiwano pomocy oraz uru-

chomić wewnętrzne zasoby potrzebne do radzenia sobie z podobnymi sytuacjami w przyszłości. W przeciwnym razie będzie ono miało skutek „obezwładniający”. W koncepcji Kawuli wsparcie i wspomaganie społeczne polega tylko na korzystnych relacjach międzyludzkich, nacechowanych wrażliwością, chęcią podjęcia działań oraz samodzielnym pokonywaniem trudności i określane jest mianem „spirały życzliwości”.

Wsparcie i wspieranie jako działania pedagogiczne są potrzebne wszystkim jednostkom znajdującym się w różnych trudnych sytuacjach życiowych. Wsparcie społeczne może też być definiowane jako szczególny rodzaj i sposób pomocy udzielanej osobom lub grupom w celu mobilizowania ich sił, potencjału i zasobów w celu radzenia sobie z problemami (Kawczyńska-Butrym, 1998). Dlatego we włączaniu uczniów z orzeczoną potrzebą kształcenia specjalnego niezbędne staje się wspieranie nie tylko tej grupy uczniów, ale i nauczycieli z nimi pracujących w warunkach szkoły ogólnodostępnej.

Metodologia badań własnych

Celem prowadzonych badań było rozpoznanie i opisanie zakresu przygotowania ogólnodostępnej szkoły wiejskiej do pracy z uczniem z orzeczoną potrzebą kształcenia specjalnego. Główny problem badawczy został zawarty w pytaniu: Jaki jest zakres przygotowania ogólnodostępnej szkoły wiejskiej do pracy z uczniem z orzeczoną potrzebą kształcenia specjalnego? Do problemu głównego sformułowano problemy szczegółowe, które wskazywały przygotowanie szkoły wiejskiej w następujących obszarach: infrastruktury, kwalifikacji nauczycieli, wsparcia nauczycieli, wsparcia rodziny oraz wsparcia ucznia z orzeczoną potrzebą kształcenia specjalnego. Prezentowane w niniejszym artykule wyniki badań dotyczą jednego ze wskazanych obszarów badawczych i odpowiadają na pytanie: Jaki jest zakres przygotowania ogólnodostępnej szkoły wiejskiej do pracy z uczniem z orzeczoną potrzebą kształcenia specjalnego w obszarze wsparcia nauczycieli? Badania przeprowadzono w 29 szkołach wiejskich powiatu bydgoskiego. Badaną grupę stanowiło 145 nauczycieli szkół wiejskich oraz 29 dyrektorów tych placówek. Jako technikę zastosowano ankietę. Narzędziem wykorzystanym do badań był kwestionariusz ankiety skierowany do nauczycieli i dyrektorów.

Przygotowanie szkoły w obszarze wsparcia nauczycieli

Zgodnie z ujęciem Kawuli w kontekście niniejszych badań wsparcia udzielanego nauczycielom przez szkołę wsparcie społeczne stanowi właśnie rodzaj interakcji między wspieranym i wspierającym, między nauczycielem i osobami w jego środowisku zawodowym, tj. w ogólnodostępnej szkole wiejskiej, która stanowić może dla niego cenne źródło wsparcia. Zasobami wsparcia dla nauczycieli mogą

być pojedyncze osobowe źródła wsparcia istniejące wewnątrz i na zewnątrz placówki szkolnej oraz instytucjonalne źródła wsparcia, którymi mogą być przedstawiciele placówek współpracujących ze szkołami. Według Czesława Banacha relacje, w których funkcjonują nauczyciele, tworzą płaszczyzny ogólnie rozumianej kultury pedagogicznej. Na płaszczyźnie tej, obok relacji z uczniami i ich rodzicami, istnieją inne potencjalne źródła wsparcia w układzie: nauczyciel – rada pedagogiczna, rada społeczna szkoły, nauczyciel – dyrektor, nadzór pedagogiczny, nauczyciel – instytucje doskonalenia (Banach, 2001).

W każdej z tych sytuacji nauczyciel może być zarówno „dawcą”, jak i „biorcą” wsparcia. W celu ustalenia źródeł wsparcia nauczycieli szkół wiejskich zapytano ich, od kogo otrzymują wsparcie.

Tabela 1. Źródła wsparcia nauczycieli

Odpowiedzi	Częstość występowania	Procent
Pedagog szkolny	79	54,5
Psycholog	51	35,2
Dyrektor szkoły	44	30,3
Inni nauczyciele	69	47,6
Rodzice dziecka	18	12,4
Poradnia psychologiczno-pedagogiczna	41	28,3
Inne	46	31,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań

W tabeli 1 przedstawiono udzielone odpowiedzi według częstotliwości udzielonego wsparcia. Badani nauczyciele mogli wskazać więcej niż jedno źródło wsparcia.

Z analizy danych wynika, że na pytanie o źródła wsparcia nauczyciele najczęściej wskazywali na pedagoga szkolnego (ponad połowa badanych) oraz na innych nauczycieli (niespełna połowa badanych). 35% nauczycieli stwierdziło, że może liczyć na wsparcie ze strony psychologa szkolnego, natomiast 1/3 respondentów wskazała na osobę dyrektora jako źródło wsparcia. Ponad 31% respondentów podało, że źródło wsparcia stanowi dla nich literatura fachowa, Internet, grupa przyjaciół i rodzina oraz GOPS. Najmniej nauczyciele liczyć mogą na wsparcie ze strony rodziców dziecka z orzeczoną potrzebą kształcenia specjalnego (12,4%). Natomiast 1 ze 145 badanych nauczycieli podał, że nie potrzebuje żadnego wsparcia.

Odmienny układ źródeł wsparcia przedstawia w swoich badaniach Anna Szczęsna. Obszarem zainteresowań badawczych wspomnianej autorki było wsparcie społeczne w rozwoju zawodowym nauczycieli. Z przytoczonych wyników badań wynika, że „największą liczbę działań wspierających otrzymują nauczyciele od swoich koleżanek i kolegów z grona pedagogicznego” (Szczęsna, 2010, s. 147). Następnym w kolejności źródłem wsparcia są: dyrektor szkoły, pedagog szkolny, a w dalszej

kolejności pracownicy poradni psychologiczno-pedagogicznej. Na uwagę zasługuje fakt, że koleżanki i koledzy z grona pedagogicznego wydają się w obu przypadkach tym „źródłem wsparcia społecznego nauczycieli, które wspiera nauczyciela największą liczbą rozmaitych działań” (Szczęsna, 2010, s. 148) i jest postrzegane przez samych nauczycieli jako jedno z największych źródeł wsparcia. Wskazywanie na innych nauczycieli jako źródło wsparcia potwierdzają również badania przeprowadzone przez zespół badawczy, w skład którego weszli: Elżbieta Putkiewicz, Barbara Murawska, Roman Dolata. Wyniki opracowane na podstawie badań wspomnianych autorów pokazują, że inni nauczyciele stanowią podstawowe źródło wsparcia społecznego nauczycieli w sytuacjach trudnych (Murawska, Dolata, 2005). Szczęśna zwraca również uwagę na szczególną rolę dyrektorów jako źródła wsparcia dla swoich pracowników. Podkreśla jednak, że ważne jest, aby organizowane przez nich formy wsparcia i doskonalenia były zgodne zarówno z potrzebami placówki, jak również z potrzebami jej uczestników. Autorka zwraca także uwagę na to, że „ważne jest również – jeśli nie najważniejsze – aby nie byli postrzegani jako osoby utrudniające działania wychowawcze” (Szczęsna, 2010, s. 87). Można zaryzykować tezę, że usytuowanie dyrektora na dalszym planie wśród wymienionych źródeł wsparcia przez nauczycieli może być spowodowane tym, że jest on zwierzchnikiem, który motywuje do doskonalenia zawodowego przez kontrole i ocenianie. Może to stanowić pewną barierę w poszukiwaniu wsparcia i dlatego część nauczycieli woli skorzystać w pierwszej kolejności ze wsparcia płynącego ze strony pedagoga szkolnego czy innych nauczycieli, a w dalszej kolejności dopiero z pomocy dyrektora.

Na podstawie uzyskanych danych, zgodnie z koncepcją wsparcia społecznego Kawuli, otrzymywane przez nauczycieli wsparcie umiejscowić można w następujących układach ludzkiego życia:

1. człowiek – człowiek (inni nauczyciele, dyrektorzy szkół, psycholog, pedagog szkolny);
2. człowiek – grupa (rodzina, grono przyjaciół, rodzice dzieci niepełnosprawnych);
3. człowiek – instytucje (Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna, GOPS);
4. człowiek – szersze układy (literatura fachowa, Internet).

Wymienione układy społeczne stanowią jednocześnie „spirale życzliwości”, która może przyczynić się do poprawy funkcjonowania jednostki na kilka sposobów:

- może przyczynić się wprost do jak najszybszego usunięcia problemu,
- może uruchomić wewnętrzne zasoby jednostki do radzenia sobie w przyszłości w podobnych sytuacjach,
- może powodować aktywne poszukiwanie określonej pomocy (Kawula, 1997, s. 16).

Wsparcie otrzymywane a oczekiwane

Kolejnym badanym aspektem były oczekiwania nauczycieli w zakresie udzielanego im wsparcia. Badanym osobom zadano pytanie: Jakiego wsparcia oczekują jako nauczyciele? Respondenci mogli wskazać kilka oczekiwań. Tabela 2 przedstawia odpowiedzi według ich częstotliwości występowania.

Tabela 2. Wsparcie oczekiwane przez nauczycieli

Odpowiedzi	Częstość występowania	Procent
Więcej pomocy dydaktycznych	29	20
Pomoc nauczyciela wspomagającego	14	9,7
Różne formy doskonalenia, szkolenia w konstruowaniu IPET	27	18,6
Większa współpraca z rodzicami	18	12,4
Konsultacje ze specjalistami z PPP	34	23,4
Inne, np. wymiana doświadczeń, lekcje pokazowe, dostęp do literatury	22	15,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań

Z uzyskanych odpowiedzi wynika, że blisko 1/4 zapytanych nauczycieli oczekuje wsparcia w postaci konsultacji ze specjalistami PPP, co piąta osoba większej ilości pomocy dydaktycznych. 18,6% wskazało, że najbardziej oczekuje różnych form doskonalenia, szkolenia w konstruowaniu IPET. Około 15% nauczycieli wskazało na inne formy wsparcia, jak np. wymiana doświadczeń czy lekcje pokazowe. Analiza wyników badań wskazuje natomiast, że najmniej badanych (tylko ok. 10%) oczekuje wsparcia w postaci zatrudnienia nauczyciela wspomagającego. Można zatem stwierdzić, że wśród działań wspierających oczekiwanych przez nauczycieli dominują działania z kategorii wsparcia społecznego określanego przez Kawulę jako wsparcie instrumentalne i informacyjne.

Formy wsparcia a zadowolenie nauczycieli

W dalszej części badań skupiono się na określeniu form wsparcia otrzymywanego przez nauczycieli. Zdaniem Banacha dyrektorzy szkół mogą odgrywać znaczącą rolę w doskonaleniu i wspieraniu nauczycieli. Do ich zadań należy bowiem tworzenie warunków do pracy z zespołem nauczycielskim, przyczynianie się do ich rozwoju, motywowanie do doskonalenia (Banach, 2001, s. 143). Poprzez wspomniane działania mogą stać się również źródłem wsparcia dla swoich pracowników.

Aby zbadać tę kwestię, zapytano dyrektorów szkół, jakie formy wsparcia szkoła oferuje nauczycielom. Każdy z badanych dyrektorów mógł wskazać kilka form

wsparcia. W tabeli 3 przedstawiono odpowiedzi według częstotliwości występowania poszczególnych form wsparcia.

Tabela 3. Wsparcie otrzymywane przez nauczycieli

Odpowiedzi	Częstość występowania	Procent
Zakup pomocy dydaktycznych	5	17
Dofinansowanie doskonalenia zawodowego	29	100
Organizacja szkoleń, warsztatów	15	52
Zakup literatury fachowej	4	14
Zatrudnianie specjalistów	2	7
Konsultacje ze specjalistami	9	31

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań

Z analizy uzyskanych odpowiedzi wynika, że najczęściej udzielaną przez szkołę formą wsparcia jest dofinansowanie doskonalenia zawodowego nauczycieli w zakresie specjalnych potrzeb edukacyjnych uczniów. 100% dyrektorów potwierdziło taką formę wsparcia. Drugą w kolejności, najczęściej udzielaną formą wsparcia jest organizowanie różnego rodzaju szkoleń i warsztatów dla nauczycieli – 15 dyrektorów wskazało taką formę wsparcia. 9 szkół zapewnia nauczycielom konsultacje ze specjalistami, natomiast 5 zakup pomocy dydaktycznych i 4 zakup literatury fachowej. Najrzadziej udzielaną formą wsparcia jest zatrudnianie specjalistów. Taką odpowiedź wskazało tylko 2 dyrektorów. Można zatem stwierdzić, że wśród działań wspierających otrzymywanych przez nauczycieli dominują działania z kategorii wsparcia społecznego, określanego przez Kawulę jako wsparcie instrumentalne i informacyjne.

W dalszej części badań próbowano dowiedzieć się, czy wsparcie udzielane nauczycielom pracującym z dzieckiem z orzeczoną potrzebą kształcenia specjalnego jest wystarczające.

Tabela 4. Zadowolenie z otrzymywanego wsparcia

Odpowiedzi	Częstość występowania	Procent
Zdecydowanie tak	13	9,0
Raczej tak	59	40,7
Trudno powiedzieć	43	29,7
Raczej nie	22	15,2
Zdecydowanie nie	8	5,5
Razem	145	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań

Otrzymane w wyniku analizy badań dane wskazują, że respondenci zapytani o to, czy szkoła zapewnia im wystarczające wsparcie w pracy z dzieckiem z orzeczoną potrzebą kształcenia specjalnego najczęściej odpowiadali *raczej tak* (41%). Niestety, tylko 9% badanych uważa, że wsparcie to jest wystarczające (*zdecydowanie tak*), jednak co trzecia badana osoba nie potrafiła jednoznacznie odpowiedzieć na to pytanie. Blisko 30% badanych udzieliło odpowiedzi *trudno powiedzieć*. Istotne jest, że ok. 21% odpowiedzi było przeczących (*raczej nie* i *zdecydowanie nie łącznie*). Z uwagi na to, że 30% badanych nie potrafi określić, czy udzielane przez szkołę wsparcie jest wystarczające, czy nie, można domniemywać, że jednak nie spełnia ono ich oczekiwań. W związku z tym można przyjąć, że ok. 50% badanych uważa, że wsparcie udzielane przez szkołę jest wystarczające, a kolejne 50%, że wsparcie jest niewystarczające. Sytuacja ta może być wynikiem rozbieżności między wsparciem otrzymywanym przez nauczycieli a oczekiwanym. Zobrazowanie wspomnianych różnic przedstawiono w tabeli 5.

Tabela 5. Wsparcie otrzymywane a oczekiwane przez nauczycieli

Wsparcie oczekiwane	Wsparcie otrzymywane
Konsultacje ze specjalistami	Dofinansowanie doskonalenia zawodowego
Zakup pomocy dydaktycznych	Organizowanie szkoleń
Dofinansowanie doskonalenia zawodowego	Konsultacje ze specjalistami
Wymiana doświadczeń, lekcje pokazowe	Zakup pomocy dydaktycznych
Większa współpraca z rodzicami	Zakup literatury fachowej
Zatrudnienie nauczyciela wspomagającego	Zatrudnienie specjalistów

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Kawula podkreśla, że aby wsparcie społeczne było skuteczne, niezbędna jest spójność pomiędzy potrzebami biorcy a rodzajem udzielanego wsparcia (Kawula, 2005). Można zatem postawić tezę, że w badanych szkołach brakuje spójności w interakcji pomiędzy oczekiwaniami nauczycieli w zakresie wsparcia a otrzymywanym wsparciem. Sytuacja ta może świadczyć o braku właściwej komunikacji pomiędzy uczestnikami owej interakcji.

Rodzice jako źródło wsparcia nauczycieli

Ważnym źródłem wsparcia dla nauczycieli powinni być także rodzice dzieci niepełnosprawnych. To przecież oni wiedzą o swoich dzieciach najwięcej i mogą podzielić się tą wiedzą, własnym doświadczeniem i spostrzeżeniami z nauczycielami. Wspieranie nauczyciela w pracy z dzieckiem z orzeczoną potrzebą kształcenia specjalnego przez rodziców tegoż dziecka ma istotne znaczenie, ponieważ pomaga

usprawnić proces jego integracji ze środowiskiem rówieśniczym w szkole oraz pomóc przezwyciężyć trudności w nauce związane z ograniczeniami wynikającymi z niepełnosprawności. Regularny kontakt z rodzicami sprzyja wymianie informacji na temat funkcjonowania ich dziecka – ucznia. Wymiana ta służy nauczycielowi, który ma informację zwrotną, jakie są efekty jego pracy i jakie powinny być kierunki dalszych działań, dlatego współpraca ta powinna być regularna i mieć charakter dobrowolny, a nie wymuszony przez nauczyciela.

W związku z tym, że najrzadziej wskazywanym przez nauczycieli źródłem wsparcia byli rodzice dziecka z orzeczoną potrzebą kształcenia specjalnego, kolejnym aspektem, który został poddany analizie, było zbadanie zakresu tego wsparcia oraz jego form. Respondentom zadano następujące pytanie: Czy otrzymują wsparcie ze strony rodziców dziecka z orzeczoną potrzebą kształcenia specjalnego? W tabeli 6 przedstawiono rozkład udzielonych odpowiedzi.

Tabela 6. Wsparcie nauczycieli ze strony rodziców dziecka

Odpowiedzi	Częstość występowania	Procent
Tak	39	26,9
Częściowo	72	49,7
Nie	34	23,4
Razem	145	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań

Z otrzymanych odpowiedzi wynika, że blisko połowa nauczycieli (49,7%) stwierdziła, iż wsparcie otrzymywane ze strony rodziców dziecka z orzeczoną potrzebą kształcenia specjalnego jest częściowe, natomiast prawie 27% uważa, że takie wsparcie jest im udzielane. Ponad 23% nauczycieli stwierdziło, że nie otrzymuje wsparcia ze strony rodziców.

Podobne wnioski sformułowała Magdalena Bełza, która prowadziła badania komparatystyczne wśród nauczycieli angielskich, czeskich i polskich pracujących z uczniem niepełnosprawnym. W wyniku analizy badań wspomniana autorka ustaliła, że 28% nauczycieli polskich i czeskich może liczyć na pomoc rodziców dziecka niepełnosprawnego. Nieco więcej wskazań pojawiło się ze strony nauczycieli angielskich 44%. Współpraca z rodzicami oceniana jest różnie. Na regularną pomoc może liczyć 22% nauczycieli polskich, 33,1% czeskich i 44,7% angielskich. Wsparcia częściowego doświadcza 44,2% nauczycieli polskich, 33,6% czeskich oraz 22,1% angielskich. Bardzo ciekawy jest wynik związany ze wskazaniem braku współpracy z rodzicami. Żaden z angielskich nauczycieli nie zaznaczył takiej odpowiedzi, natomiast 5 Czechów i 9 Polaków wskazało taką odpowiedź, co w przypadku polskich nauczycieli stanowiło wynik najniższy (Bełza, 2015, s. 178).

Następnie poproszono nauczycieli o wskazanie form wsparcia udzielanego im przez rodziców dziecka z orzeczoną potrzebą kształcenia specjalnego. Każdy z badanych nauczycieli mógł wskazać kilka form wsparcia. W tabeli 7 przedstawiono odpowiedzi według częstotliwości występowania poszczególnych form wsparcia.

Tabela 7. Formy wsparcia udzielanego przez rodziców dziecka z orzeczoną potrzebą kształcenia specjalnego

Odpowiedzi	Częstość występowania	Procent
Wymiana doświadczeń i spostrzeżeń	26	17,9
Informacje o stanie zdrowia dziecka i wizytach u specjalistów	17	11,7
Systematyczny kontakt	16	11
Rozmowy na temat potrzeb dziecka	12	8,3
Systematyczna praca w domu i wykonywanie zaleceń	17	11,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań

Wśród osób, które odpowiedziały, że otrzymują jakiekolwiek wsparcie ze strony rodziców dziecka z orzeczoną potrzebą kształcenia specjalnego, najwięcej nauczycieli wskazało na formę wymiany doświadczeń i spostrzeżeń (ok. 18%), a w dalszej kolejności na otrzymywanie informacji o stanie zdrowia dziecka oraz systematyczne wykonywanie pracy w domu (ok. 12%). Kolejną formą wsparcia był systematyczny kontakt z nauczycielem. Taką odpowiedź wskazało 11% badanych. Wśród najrzadziej wymienianych form wsparcia były rozmowy na temat potrzeb dziecka – 8%.

Gajdzica podkreśla, że brak współpracy pomiędzy rodzicami i nauczycielami może być wynikiem wielu czynników, wśród których wymienia: negatywne nastawienie rodziców do szkoły w ogóle, nieumiejętne postępowanie nauczycieli oraz ich brak zrozumienia dla trudnej sytuacji rodzin wychowujących dziecko niepełnosprawne, czynniki osobowe oraz nierealne wzajemne oczekiwania (Gajdzica, 2011, s. 180–181).

Podsumowanie

Wsparcie zarówno dawane, jak i otrzymywane jest konstytutywną częścią naszego funkcjonowania w społeczeństwie. Ważne jest, aby było ono dostępne i dopasowane do naszych potrzeb, ponieważ tylko wtedy spełnia swoją funkcję. Zaprezentowane wyniki przeprowadzonych badań rysują złożony obraz sytuacji wsparcia nauczycieli w szkole ogólnodostępnej. Obraz ten daleki jest od ideału. Brak systemowych rozwiązań, niewielka gama działań wspierających oferowanych przez szkoły oraz brak spójności pomiędzy potrzebami nauczycieli w zakresie wsparcia a działaniami oferowanymi przez szkoły, nie zaspokajają potrzeb nauczycieli w tym zakresie. Wysoka pozycja nauczyciela w środowisku lokalnym, szczególnie wię-

skim, sprawia, że oczekiwania społeczne wobec tej grupy są spore. W oczach rodziców i społeczności lokalnej to nauczyciel powinien być pierwszym i najważniejszym źródłem wsparcia dla ich dziecka w szkole. Często jednak rodzice zapominają lub nie zdają sobie sprawy z tego, że oni również mogą wspierać nauczyciela w jego pracy, co z pewnością przyczyni się do lepszego zaspokojenia specjalnych potrzeb edukacyjnych ich dzieci, szczególnie tych niepełnosprawnych. Sami nauczyciele również stosunkowo rzadko upominają się o zwiększenie zakresu działań wspierających, nie chcąc być odebranymi jako osoby niekompetentne lub nieradzące sobie z postawionymi przed nimi zadaniami.

Jednym z głównych założeń inkluzji jest współistnienie różnorodności pojmowanej jako różnorodność możliwości i potrzeb wszystkich uczestników procesu edukacji. Zatem wobec coraz bardziej zróżnicowanych zespołów uczniów pod względem potrzeb edukacyjnych, wynikających z realizacji inkluzyjnego modelu nauczania, należy przyjść nauczycielowi z pomocą merytoryczną i metodyczną oraz psychologiczno-pedagogiczną, która usprawni jego pracę w grupie uczniów o tak zróżnicowanym poziomie rozwoju i potrzeb. Wsparcia w edukacji inkluzyjnej potrzebuje bowiem nie tylko uczeń, ale także jego nauczyciel. Wśród rozwiązań praktycznych wspierających nauczycieli proponuję zatrudnianie w szkole specjalistów w pełnym wymiarze godzin, w zależności od potrzeb szkoły. Pomogłoby to nauczycielom w organizacji procesu nauczania i ułatwiło pracę dydaktyczną podczas lekcji. Praca w klasach, w których uczy się 20–26 uczniów o zróżnicowanych potrzebach i możliwościach, stanowi spore wyzwanie dla nauczyciela. Pomoc nauczyciela wspomagającego, który skupiałby się na konkretnych dzieciach, przyniosłaby obopólną korzyść. Znacznym ułatwieniem w pracy nauczycieli byłoby również zmniejszenie liczebności klas, szczególnie tych, w których uczą się dzieci z niepełnosprawnością. Stworzyłoby to znacznie lepsze warunki do pracy oraz umożliwiło poświęcenie większej ilości czasu dla wszystkich uczniów. Ważnym elementem wsparcia nauczycieli jest zwiększenie w szkołach środków dydaktycznych oraz zakup nowoczesnego sprzętu multimedialnego, z którego brakiem borykają się szczególnie szkoły wiejskie. Szkoły wiejskie mogą wspierać się również nawzajem, tworząc banki danych dla nauczycieli informujące o organizowanych szkoleniach, warsztatach, zawierające interpretacje i nowelizacje przepisów prawa oświatowego oraz ciekawe scenariusze zajęć rewalidacyjnych lub nowatorskie rozwiązania dydaktyczno-wychowawcze. Taka wymiana dobrych praktyk na poziomie gminy czy powiatu może stanowić cenne źródło wsparcia dla nauczycieli.

Bibliografia

- Banach C. (2001), *Polska szkoła i system edukacji. Przemiany i perspektywy*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Bełza M. (2015), *Systemy edukacji osób umiarkowanie i znacznie oraz głęboko niepełnosprawnych intelektualnie (na przykładzie rozwiązań w Anglii, Republice Czeskiej i Polsce)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Gajdzica Z. (2011), *Sytuacje trudne w opinii nauczycieli klas integracyjnych*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.
- Kawczyńska-Butrym Z. (1998), *Niepełnosprawność – specyfika pomocy społecznej*, Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, Katowice.
- Kawula S. (2004), *Człowiek w relacjach socjopedagogicznych*, Wydawnictwo Akapit, Toruń.
- Kawula S. (2005), *Czynniki i sieć wsparcia społecznego w życiu człowieka* [w:] S. Kawula, *Pedagogika społeczna*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Kawula S. (1997), *Spirala życzliwości: od wsparcia do samorozwoju* [w:] E. Kantowicz, *Wsparcie społeczne w różnych układach ludzkiego życia*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Olsztyn.
- Murawska B., Dolata R. (2005), *Wsparcie rozwoju zawodowego w świetle wyników badań ankietowych i wywiadów* [w:] B. Murawska, E. Putkiewicz, R. Dolata, *Wsparcie rozwoju zawodowego nauczycieli a potrzeba nauczycieli w tym zakresie*, Wydawnictwo Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa.
- Szczęsna A. (2010), *Wsparcie społeczne w rozwoju zawodowym nauczycieli*, Wydawnictwo Uniwersytet Zielonogórski, Zielona Góra